

פורים והארת הטבע

בעזה ש"י

[1] "...כי הא-ל יתברך שמו הוא תכלית הטוב ודאי. ואמנם, מחוק הטוב הוא להיטיב, וזה הוא מה שרצה הוא יתברך שמו - לברוא נבראים כדי שיוכל להיטיב להם, כי אם אין מקבל הטוב אין הטבה. ואמנם, כדי שתהיה ההטבה הטבה שלמה, נדע בחכמתו הנשגבה שראוי שיהיו המקבלים אותה מקבלים אותה ביגיע כפם, כי אז יהיו הם בעלי הטוב ההוא, ולא לשאר להם בושת פנים בקבלם הטוב, כמי שמקבל צדקה מאחר..." (רמח"ל, דעת תבונות יח)

[2] "...אך בעה מלכים היו, מה שבע זה לא תבע זה, ואלי הן: דוד ואנסא ויהושפט ותזקיהו. דוד אמר 'אך דודי אויבי ואשיגם ולא אשוב עד פלותם' (תהלים יח, לח)... עמד אסא ואמר: אני אין בי כח להרג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה... עמד יהושפט ואמר: אני אין בי כח לא להרג ולא לרדף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה... עמד תזקיהו ואמר: אני אין בי כח לא להרג ולא לרדף ולא לומר שירה, אלא אני לשון על מטתי ואתה עושה..." (איכה רבה, פתיחתא, ל)

[3] "...כשהאדם, או העם בכללו, עומד במצב מוסרי גבוה- אז הלא מההנהגה הטבעית, שהולכת אחוזה עם סדרי החיים האנושיים, יכיר ביותר יד ד'... שבהתבונן האדם כי תחיים הטבעיים וכל מסיבותיהם, הכל ערוכים מאת ד' יתברך לתכלית הנשגב של השלמות האנושית- תנה יותר יכיר את קונו כשמספיק לו צרכיו בדברים טבעיים, שצריך על-זה השתדלות רבה מצדו בחכמה ובדעת ובכח גופני ונפשי- והנה יד ד' אתו על כל פרט מפרטי תנועותיו וימינו תסעדהו- הלא יתקרב יותר בזה אל ציור השלמות, מאילו יעשה לו נס בפעם אחת להמציא לו מחסורו... אהבת הנער והגדל היא הנהגה כזאת שלגדול אינה בכלל הנהגת האהבה. למשל: אהבת הנער תהיה כשיתן אביו מחסורו משלו, ושל הגדל הקטן תהיה כשיתן גם-כן לתוך פיו, ושל הגדול תהיה האהבה כשימציא לו מעמד שיוכל להנות מיגיע כפו וחריצותו... כי גדאי שלמות גדול הוא לאדם בהיותו עסוק לבדו בהצלחתו, כדברי הגאון רבנו סעדיה ז"ל¹ שאם היה שלמות להשיג שלמות בלא השתדלות- היתה הנהגת השי"ת לנו גם כן שלמות הנפש בלא השתדלות של תורה ומעשים טובים..."

(הראי"ה קוק, עין איה ברכות, א; קמג)

¹ "...שמו סיבת הגעתם אל הטובה המתמדת בהטריחם במה שצויה בו הוא יותר טוב, והוא - שהשכל דן שיהיה מי שמגיע לטובה על מעשה שהועבד בו - יש לו כפל מה שיגיעהו מן הטוב מי שלא עשה דבר אבל הוא מתחסד עמו. ואין השכל רואה להשוות ביניהם. וכאשר הדבר כן- נטה בנו בוראנו אל החלק היותר, להיות תועלתנו על הגמול כפל תועלתנו אשר תהיה על לא מעשה, וכמו שאמר: הנה ד' אלקים בן זק נבוא, וזרעו משלה לו, הנה שקרא אתו ופעלתו לפניו (ישעיהו מ, ט) "ויעלתו - שכן פעולה שעליו ליתן להם" (רש"י שם))

(רב סעדיה גאון, אמונות ודעות, פתיחה למאמר שלישי)
"...גומל חסדים טובים. איזה חסד לא טוב? אבל- חסד שנותנים נדבה משפיל את המקבל, אבל חסד בתור גמול מעשי ידיו... הרי זה גומל חסד טוב. וכן העבודה בתורה ומצוות, וגמולה- גומל חסדים טובים..." (הרב דוד כהן [הרב הנזיר], מובא בהערה לביאורו לאמונות ודעות ג; ט)

4] "...וינתזבו בתחתית הקר" – אמר רבי אבדימי בר חמא בר חסא: קלמד שקפיה הקדוש ברוך הוא עליהם את תהר כגיגית ואמר להם: 'אם אתם מקבלים התורה - מוטב. ואם לאו - שם תהא קבורתכם'.

אמר רב אחא בר יעקב: מפאן מודעא רבה לאורייתא.
אמר רבא: אף על פי כן - הדור קבלוה בימי אחשורוש. דכתוב (אסתר ט) 'קִיְמוּ וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים, קִיְמוּ מִה שֶׁקִּבְּלוּ קִבְּר...' (שבת פח ע"א)

"מי שאנסוהו עד שמכר...אם מסר מודעה קודם שימכור ואמר לשני עדים: 'דעו, שזה שאני מוכר חפץ פלוני או שדה פלוני לפלוני מפני שאני אנוס' - הרי הממכר בטל"

(רמב"ם יד החזקה - הלכות מכירה פרק י הלכה א)

5] "...במדבר ראו הדור הניסים והנפלאות והפאר והמן וענני הכבוד אזי התלהבו לעבוד את מלך רב ושליט, וענו ואמרו 'כל אשר דיבר ד' נעשה ונשמע'...ולדורות, שידע האל-ברוך הוא שיתנהג העולם על פי הטבע, אז כפה עליהם ההר כגיגית... (ובימי הפורים קיבלו שוב את התורה מרצון. אבל קשה) למה היה זה הנס של מרדכי ואסתר חביב עליהם מכל הניסים שנעשו להם לישראל, והלא ביציאת מצרים ראו קריעת ים סוף ועשר מכות וכל הניסים והנפלאות? אמנם נראה, כי כבר ביארנו בדרושי חנוכה, כי יש שני מיני ניסים. אחד - ניסים נגלים, ואחד - ניסים נסתרים. ניסים נגלים, הוא קריעת ים סוף ויציאת מצרים אשר ניגלה לעין כל ניסים ונפלאות, שנשתנה הטבעים. ויש ניסים נסתרים, כמו בימי מרדכי ואסתר שלא היה שינוי הטבעים, רק הנס היה בתוך הטבעים. ואמר אדמו"ר... (= המגיד ממעזריטש) שלכן נקראת 'אסתר', שהיה הנס בקהלתו, בתוך הטבעים... והנה, הנס אשר הוא בשינוי הטבעים, כמו עשר מכות דיציאת מצרים -- הטבעים נתחלפו ונשתנו, והנס דבימי מרדכי ואסתר הטבעים לא נתחלפו ונשתנו והיו הטבעים בתוקפם ובקיומם.

לכן היה הנס גדול אשר מאהבתם קבלו את התורה הקדושה. פִּינן שהנס היה בטבעים, אשר בה מלכותו מכוסה, לכן הוא נס גדול, כי דרך משל הוא למלך אשר בא ברוב חייליו ומנצח את המלחמה, אין כל כך פלא כמו שהמלך בא לפעמים פִּיער יחידי, בלא פלי מלחמתו, וחיילותיו אינם עמו, והוא מנצח בנבורתו לבדו... כן הדבר הזה, כשחקדוש ברוך הוא מְשַׁנֵּה הטבעים ונראה מלכותו אשר הוא עושה משמי שמיים וכל צבאם - אינו כל כך פלא, כי מי שבראם יכול לשנותם, אבל אם עושה ניסים בטבעים, ומלכותו בהסתר ואף על פי כן עושה פלאים, כמו בימי מרדכי ואסתר, הוא פלא גדול. ולכן גדלה הנס כל כך בעיני ישראל עד שקיבלו את התורה... (וזו הסיבה) שנקראת מגילה בשם 'מגילה', כי בדברים הטבעיים מלכותו בקהלתו, ומכוסה הנהגתו יתברך שמו. אמנם כאשר השם יתברך עושה ניסים ונפלאות בתוך הטבעיים ומראה לעין כל בדברים הטבעיים חִיבְתוּ לְעַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. והנה, מה שהיה מכוסה הנהגותיו, והיה זרוע רשעים מצפים לשפוך דם נקי על פי טבעים, כי הנהגת הבורא ברוך הוא מכוסה בתוך הטבעים - עכשיו, על פי הנס של מרדכי ואסתר, נתגלה שגם בתוך הטבעים הוא מְשַׁבֵּר ומכלה ומכרית זרוע רשעים. וניגלה - אם חפץ ד' - גם בטבעים הוא מְשַׁבֵּר ומכרית ומגדע זרוע רשעים, כמו שהכרית על פי הטבעים את המן הרשע... וזה שם 'מגילה', כלומר: שנתגלה מעשיו מה שהיה עד כאן מכוסה, שהנהגותיו ומלכותו היו עד כאן בתוך הטבעית מכוסה - עכשיו מגולה...

...כי סגולת קריאתה שיזדככו הטבעים, וכיין שנזדככו הטבעים, הוא הגשמיות, קיבלו את התורה מאהבה²... ולכן בעת שישראל קורין המגילה אזי מזדככין הגשמיות של הקורא, והצרופי שמות שבה מאירין בהקורא את המגילה ומזככין את הגשמיות, ומאירין שכל הגשמיות - החיות שבה הוא קיום התורה והמצוות, ומי שקראה בכונה - אחר קריאתה נתמלא הנפש שמתה, ורצונה לקיים מצוות התורה... כמאמר חכמינו ז"ל... זכה - מכריע את כל העולם כולו לכף זכות. ולכן אחר קריאת המגילה, שנזדככו עולם הטבע, ומאיר בעולם האיך שעיקר קיומה הוא מדברי תורה, וכיין שישראל קורין את המגילה - מאיר בהן הצרופי אותיות והשמות של המגילה, שהוא החיות של עולם התחתון, עולם הטבע, האיך שתלויין בתורת הא-ל ברוך הוא ובמצוותיו. לכן אחר קריאת המגילה מקבלין ישראל עליהם עול תורה ומצוות מאהבה... וסגולתה להקורא שיקבל עול-תורה אפילו כשאדם הוא בגשמיות...

ועתה נבאר בעזר אדון-כל למה במגילה איננו מוזכר שום שם הוי"ה ושום שם משמות הקדושים בפירוש, רק בראשי תיבות ובסופי תיבות, כמוזכר בדברי האריי ז"ל, וכגון יבוא המלך והמן הינם ראשי תיבות הוי"ה, וכל זה איננו שוח לוי סופי תיבות הוי"ה, וכן כולם. כי הנס היה בתוך הטבעים הנהגתו מכוסה, ולכן אין שום שם במגילה, כי בטבע הנהגותיו מכוסה, רק על ידי הנס דמרדכי ואסתר רואין שיש עילת-כל-העילות המנהיג עולמו ומרים תפארת ישראל ומשפיל ומכרית קרני רשעים, אבל אין רואין מלכותו כמו למעלה... וגם פין שרואין על ידי נסים נסתרים, והנס צריך להיות מכמה דברים ומכמה סיבות, וכל שם היוצא מראשי תיבות וסופי תיבות הוא מקמה תיבות, כלומר: שרואין מלכותו מהסיבות שהיה בימי מרדכי ואסתר, והסיבה שהיה בימי מרדכי הוא מאיזה סיפור-מעשה, וסיפור-מעשה בא מכמה תיבות, לכן בא השם בראשי תיבות וסופי תיבות מכמה תיבות. אבל שם בפני עצמו, (ש)הוא תיבה מיוחדת, איננו מוזכר, כי בפני עצמו אין רואין אותו בטבע...

ומעתה יתלהב לב האדם בקוראו המגילה, וכיין בקוראו וקשמוץ המגילה שמעתה מקבל עול תורתו ומצוותיו... לכן אמרו בזוהר הקדוש יום כפורים שהוא כמו פורים, כלומר: שהארת יום כיפור הוא מטהר, וחושבנא מכאן ולהלאה... כי העיקר האורות-יום-הכיפורים - לקנות לב חדש לעבוד אותו... כן בפורים, מה שחלף ועבר און, ומעתה... יתחדש פנשר נעוריו, וישמח בעול קבלת תורה, וכיין בקריאת המגילה שיזדככו כל העולמות, ואפילו העולם הזה, הוא עולם הטבע, יזדככו על ידי קריאת המגילה, וישמח מאוד שיזדככו כל העולמות... והשם יתברך שמח בקריאת מגילה של בני ישראל, ונזדככו כל העולמות וכל הנשמות, ובכל דיבור ודיבור עושין נחת רוח לבורא ויוצר ועושה הכל... והא-ל יתן בלבנו לעובדו בלב שלם ולשמור מצוותיו, וישמח ויעלוז הא-ל בנו... וישמח הא-ל אותנו בשמחתו, כמו שנאמר 'ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקרי' (אסתר ה, טז), אמן סלה" (אדמו"ר רבי לוי יצחק מברדיטשב, "קדושת לוי")

² "...והנה, ההארה הנמשכת ביום הקדוש הזה היא ממש מצד קדושת הגוף הישראלי, כי קיימו וקבלו בו את התורה ברצון, מה שהיה מקודם לכן ימודעה רבא לאורייתא' (שבת פה ע"א), וזה האונס לא היה כי-אם לגופים, כי הנפשות נהנות מאור העליון, וזהו רצונם וכבודם - לקבל עליהם עול תורה ומצוות, אבל הגופים עוד לא נתקנו לגמרי, על-כן היה כבוד עליהם עול התורה, אמנם כאשר שחה לעפר נפשם, והמן הרע רצה לשלוט בגופם, וכאשר היה די להם לישועה נפדה גופם מתכוחות הרעים, ולא נמצא בהם רצון כי-אם בלב אחד לאביהם שבשמים. על כן ביום זה לעד הצללים ינוסו..."

[6] "...מקום מנוחתינו הוא רק בא-להים.

אבל הא-להים הלא למעלה מפל המציאות אשר יוכל להפנס בקרבנו ממנו איזה רגש ורעיון הוא, וכל מה שהוא למעלה מפל רגש ורעיון בנו- הוא לערפנו אין ואפס, ובאין ואפס לא תוכל הדעת לנו... צריך להראות את הדרך איד נכנסים אל הסרקליו - דרך השער. השער הוא הא-להות המתגלה בעולם, בעולם בכל יפיו והדרו, בכל רוח ונשמה, בכל חי ורמש, בכל צמח ופרח, בכל גוי וממלכה, בים וגליו, בשפירי שחק ובתדרת המאורות, בכשרונות כל שיח, ברעיונות כל סופר, בדמיונות כל משורר ובהגיונות כל חושב, בהרגשת כל מרגיש ובסערת גבורה של כל גבור.

הא-להות העליונה, שאנו משתוקקים להגיע אליה, להבלע בקרבה, להאסף אל אורה, ואין אנו יכולים לבוא למדה זו של מלוי תשוקתנו, יורדת היא בעצמה בשבילנו אל העולם ובתוכו, ואנו מוצאים אותה ומתענגים באהבתה..." (הראי"ה קוק, אורות, 'צמאון לא-ל חי, עמי קיט-קכ)

[7] "...והמחשבה הכללית... היא היא המכשירה את הגאולה... צופי הישועה... שומרים הם את עקבות משיחנו, יודעים הם שפל העולם ומלואו, כל סבכי-התולדה (= ההסטוריה) וכל יצרי-מעלקיה, אינם כי אם צעדים שאורו של משיח הולך וצועד בקרבם... ובמרומי שמים מעל, בגני העדנים העליונים והתחתונים, במחשכי-הארץ היותר אפלים, בשאול ואבדון ובכל חרישות רשע וכסל, בעריצות של מושלים, עריצים גם משכילים וצדיקים, ובמזימות של מנהלי סיעות פוליטיות, בצבאות-מרומים, ובהיכלי אורים עליונים שכולם אומר כבוד, - בכל גבורת זרוע-די אשר פבנן סוכת דוד הנופלת נגלתה... חלילה לנו להשאיר את הטבע במעמדו השפל, מבלי לקשרו בקשר-תקודש... לא תלישות-כח הוא זה מה שישועתם של ישראל היא קמץ-קמץ כי אם גבורת-גבורות, פבירות עליונה המקפת כל וממלאה את הכל. והמחשבה באיתנויותה... היא היא המרוממת את הטבע וכל תוצאותיו... באחדות המחשבה, המתגלה בפועל לצפות לישועה מכל הערכים, מכל העלילות ומכל המסיבות... את הכוון והדיוק אשר בכל העלילות... בין כשהן עוברות דרך רצונות חופשיות והגיונות נפתלות אשר לאנשים יחידים בעלי השפעה כח וממשלה, בין כשהן עצת-גויים ומחשבות-עמים, בין כשהן מתגלמות בכל חוקי הויה וטבע... מעולם לא היתה קטגוריא והתגרות של מלכים בעולם, שלא הקדימה, העמיקה והרחיבה, את עקבות הישועה העליונה... והננו מסתכלים ברחבה בכל המספות והעלילות, ונדע שגם האור המועב, המגושם ומוסגר במסגרות ריכסי הטבע, איננו כי אם קצה תחתון מתבלי-קודש של נסי-נסיים אשר לעושה נפלאות גדולות לבדו, אשר בהגדלת כלי החכמה והתאגדות הענפים כולם אל שורשם, נוסף אומץ בגבורה של מעלה, ובא-להים נעשה חיל..." (הראי"ה קוק, אורות הראיה, אגרת תשנג)

[8] "עתידה בת קול להיות מפוצצת בראשי הקרים ואומרת: 'כל מי שפעל עם א-ל בא ויטל שקרו'" (מדרש תנחומא, אמור; ז. ובתלמוד ירושלמי, שבת, ו; ט: "באלי צדיקים")

[9] "תכונת סוד די ליראיו היא היא המלמדת את הכבוד אשר ירחש האדם אל הטבע, ועל-ידי כבודו האמתי הרי הוא מעלה אותה, משגבה ומרוממה. כמו בהליכות המוסר של חיי האדם היתדי, פו בהליכות עולמים: העליה המקלה בחיי המוסר היא ההתנצבות הישרה בכל הפחות... ההתאמה המפארה של כל נטיות החיים, עד שהשכל העליון נמצא בתור גלוי עליון של סכום החיים כולם, וכל אשר מתחת לו הרי הם ענפיו המתפשטים ממנו, שבים אליו ומתרכקים עליו,

מוכנים לרצונו, ולעבודתו קסופה ירדפו, וכל המהלכים הטבעיים של הנפשיות והגופניות מוארים הם באור עליון ובמהות הקדש המנצח...התכן הזה עומד למעלה למעלה מהאפי המוסרי המכרח לאסור מלחמות פנימיות, או להסיח דעה ורעיון ממהותו הטבעית ומכל תפקידיו, אשר אז המוסר מוסר צולע הוא, מוסר מסכן לנפילה-למהמורות. על-כן האידיאליות של העין הצופיה של המוסר העליון, לפחות, היא העלאת כל התכן, התגלות כל הנש, הופעת החיים בפנימיותו וכל מקיפיו...וקול א-להים חיים דובר אז מפל מרומים ומכל תהתיות...והנס והטבע מתאחדים באחדות מאירה. מאור הנס העליון מתגלה אידו קעיפי הטבע בלם, הבלתי-מובנים מצד עצמם, הם הם ענפיו והתפשטות אורו, וכל הטבע פלו המתגלה בכל תפקידיו, בעולם ובאדם, בנפש היחיד ובנפש העמים, בדאגות החיים היומיים ובהתגדרות הלאמים והממלכות, בצלילותיהם וירידותיהם, בנכלי הפוליטיקה, בשגעונות המשתגעים, בערמת הערומים ובזישרת לבב הישרים, בהכמת החכמים, בבינת הנבונים, בגבורת הגבורים וברוח החלש של החלשים, בכל, רק יד האורה העליונה אור חכמת כל עולמים, רוח ד' נשמת חיי העולם היא מופיעה. והיד נטויה, והזרוע מושלת...כי הכל עבדיד'. וצפנת השועה חודרת היא אז ממעל לשחקים ועד עמקי תהתיות ארץ. עולה היא ממעמקים וערבות היא רוכבת, ומפרת בסקינה אחת את כל הנפלאות ואת כל המפעלות, את כל האמת ואת כל השקר, את כל הצדק ואת כל הרשע, והנה הכל התנצב ומתנצב הכן לפקדת אור דבר א-להים חיים...ורוח א-להים אמת, המתפשט על כל מערכות האדם, הרי הוא מעלה את הטבע מתהתיותו אל מרומי הקדש..." (הראייה קוק, אורות, ישראל ותחייתו; יג)

[10] "ונראה הטעם דלא קבעו כאן (= בתנוכה) לשמתה כמו בפורים, כי בפורים היה הגזרה להשמיד ולהרוג את הגופות, שהוא ביטול משתה ושמחה, ולא את הנפשות, שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם, לכך כשהצילם הקב"ה ממנו קבעו להללו ולשבחו יתברך גם כן על ידי משתה ושמחה. מה שאין כן במעשה דאנטיוכוס, שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד, רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם..." (משנה ברורה לשולחן-ערוך אורח-חיים סימן תרע סעיף-קטן ו)

[11] ועל כן יש לומר דהאי טעמא דמלאכה לא קבלו עליהו בפורים, דכהיום אין הגשמי מתנגד לרוחני, על-כן בכל יו"ט, שעיקר התכלית של כולם שיהיה מקרא קודש, להתענג על ד', לא יתכן להיות עסוק במלאכות חול... מה שאין כן היום, שנהפכה הקללה לברכה, ואפילו עסוק במלאכה-- שם הוא מוצא אור הקדושה..." (הראייה קוק, עולת ראייה, א; תמ)